

ЧИ ПЕРСПЕКТИВНІ СІЛЬСЬКІ РАЙОНИ ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК-БІЖЕНОК?

Бернхард Перхініг, старший науковий співробітник ICMPD

Джимі Перумадан, науковий співробітник ICMPD

Більшість з майже 7 млн українських біженців, які полишили свою країну після початку конфлікту в лютому 2022 р., – це жінки, які шукають захисту в сусідніх країнах. Багато з них зараз перебувають в національних столицях або великих містах. Під час нещодавніх обговорень підходів до зменшення навантаження на інфраструктуру цих міст розглядалося розміщення біженців у сільській місцевості. У дослідженнях, присвячених питанням міграції та інтеграції, наголошується на кількох важливих аспектах інтеграції біженців у сільській місцевості.

За перші 14 тижнів війна в Україні змусила майже 7 млн. осіб покинути свої будинки та шукати захисту у сусідніх країнах, таких як Польща, Румунія, Угорщина та Молдова. Оскільки чоловіки віком від 18 до 60 років повинні залишатися у країні, переважну більшість біженців становлять жінки. Більшість із них втекли разом зі своїми дітьми. У квітні 2022 р. влада Німеччини повідомила, що жінки становлять 70% із приблизно 600 тис. українських біженців, зареєстрованих у країні, а близько 30-40% – це діти віком до 14 років.

Така непропорційно масова міграція жінок є безпрецедентною в сучасній Європі. Більше того, оскільки демографія переміщень біженців з 2015 р. була зовсім іншою (переважну більшість біженців становили молоді чоловіки), здобуті уроки необхідно адаптувати до демографічних реалій сьогодення.

Більшість біженців переїжджають до столиці чи великих міст. У деяких країнах, особливо в Австрії, Німеччині, Польщі та Чехії, це викликало суперечки щодо можливості зниження навантаження на громадську інфраструктуру міст за рахунок розміщення біженців у сільській місцевості. Оскільки швидкий вплив великої кількості людей створює навантаження на інфраструктуру та служби, регіональний розподіл допоміг би уникнути перевантаження.

У дослідженнях, присвячених питанням міграції та інтеграції, відзначається кілька важливих аспектів інтеграції біженців у сільській місцевості та малих містах. Через

специфічну демографічну ситуацію у випадку України вивчення умов інтеграції жінок набуває особливої актуальності.

Можливості інтеграції в містах

Зазвичай на першому етапі переміщення біженців, викликаного війною чи стихійним лихом, відтік тягнє до міст тієї ж країни чи за кордон. Це міста, де живуть і працюють друзі, родичі чи співвітчизники-емігранти з регіону, які можуть запропонувати житло та підтримку.

Якщо криза триває і біженці починають розуміти, що не зможуть повернутися додому так швидко, як їм би цього хотілося, головним завданням стає пошук роботи. На цьому етапі міста є місцем, де можна знайти тимчасову роботу або де біженці можуть отримувати дохід, відкриваючи малі підприємства. У містах, як правило, також більше шкіл та навчальних закладів; у селах зазвичай існують лише початкові школи. Лікарні, психотерапевти та інші медичні фахівці також доступніші.

Крім того, відповідні державні адміністративні органи та організації громадянського суспільства (ОГС), а також мовні школи та інтеграційні проекти зазвичай розташовано у великих містах, а не в сільській місцевості. Основною проблемою у великих містах є пошук житла, але оскільки установи та послуги, яких потребують біженці, рідко можна знайти в селах і малих містах, перебування в більшому місті все ж є хорошим вибором.

Одним словом, міста – оптимальне місце для перебування у новій країні після приїзду в ситуації, коли шукачу захисту доводиться орієнтуватися на абсолютно нові умови життя. Це навіть більше стосується жінок-біженок, які подорожують самі або з дітьми: інфраструктура та установи для догляду за їхніми дітьми здебільшого розташовується у містах, до того ж у містах краща ситуація з безпекою.

Що говорить література про міграцію та інтеграцію в містах

Існує чимало літератури про важливість міст для інтеграції мігрантів, і, зокрема, біженців. Книга Дуга Сондера *“Місто прибуття”* [Doug Saunder, *Arrival City*] (2010) віддає належне бразильським *фавелам*, турецьким *геджекондуларам*, *передмістям* Парижа, лондонському Іст-Енду та берлінському Кройцбергу як живильному середовищу для творчості, інновацій та соціальної згуртованості в умовах різноманіття. Ця книга отримала премію Доннера – канадський еквівалент Пулітцерівської премії – і швидко стала новим посібником для міських планувальників, які цікавляться питаннями міграції.

У книзі Сондера інклюзивна сила міських помешкань, прийняття ними етнічної та соціокультурної різноманітності та їх динамічні ринки праці названі ключем до інноваційної міської економіки та привабливості для академічних і художніх талантів,

підприємців і міжнародних бізнесменів. Міста описуються як місце, де культурні відмінності можуть бути перетворені на можливості для бізнесу і де високий попит на робочу силу дає новачкам можливість виживати і процвітати, а також як місце, де люди з різним кольором шкіри, віруваннями та культурними традиціями можуть мирно уживатися, без примусу до асиміляції в часто досить закриту суспільну культуру, подібну до тієї, яка існує в багатьох невеликих селах.

У цьому зв'язку дослідження, присвячені питанням міграції та інтеграції у містах, набули популярності, що призвело до різкого збільшення кількості статей, монографій та збірників з питань міграції та міського розвитку. Водночас міська влада дедалі активніше заявляє про необхідність своєї участі у розробці політики у сфері міграції та інтеграції. Дослідники доходять досить чіткого консенсусу: хоча великий вплив мігрантів і біженців у міста не позбавлений певних проблем і конфліктів, великі міста все ж є хорошим місцем для інтеграції мігрантів.

Структура сільських ринків праці з переважанням чоловіків

Сільські райони в Європі стикаються з двома загальними тенденціями, які загалом знижують їхній потенціал для інтеграції мігрантів: депопуляція та старіння населення з супутнім занепадом регіональної економіки. По всій Європі молодь продовжує виїжджати з сіл та малих міст у пошуках можливостей для здобуття освіти та професійної підготовки у великих містах. Після отримання диплому вони, як правило, не повертаються додому – покращення можливостей для працевлаштування, анонімне особисте життя, а також можливості дозвілля та відпочинку схиляють багатьох віддавати перевагу більшим містам.

Однак у цьому аспекті необхідно проводити різницю між сільськими районами та середніми за розміром містами (з населенням понад 25 тис. осіб). Специфічні атрибути середнього за розміром міста детально обговорюються нижче.

Ще однією причиною цього явища є традиційна економічна структура багатьох сільських районів. У сільській місцевості переважно пропонуються традиційно “чоловічі” вакансії у сфері будівництва, ремонту автомобілів та сільгосптехніки, а також на традиційних торгово-ремісничих підприємствах, тому досвідчені майстри можуть знайти там роботу. Старіння населення та вихід на пенсію покоління бумерів навіть призвели до певного покращення можливостей на ринку праці для чоловіків-мігрантів із професійною кваліфікацією. У сільській місцевості потрібні не науковці, а працівники з професійно-технічною кваліфікацією. У результаті компанії, які раніше не наймали мігрантів, почали набирати співробітників із цього резерву.

Понуре майбутнє для кваліфікованих працівників у сільській місцевості

Водночас висококваліфіковані фахівці будь-якої статі (напр., які працюють у галузі інформаційних технологій, медицини, фінансів чи соціальних наук) з великою ймовірністю не матимуть професійного майбутнього у сільській місцевості. Незважаючи на зростаючу тенденцію виконання роботи з дому та віддалено, професійна кар'єра в більшості секторів, як і раніше, потребує регулярної присутності на міських робочих місцях.

У жінок із середньою кваліфікацією ситуація гірша, ніж у їхніх колег-чоловіків. У сільській місцевості існує дуже мало секторів, які пропонують посади середньої кваліфікації жінкам – переважно пов'язані з роздрібною торгівлею, доглядом за дітьми чи особами похилого віку, функціями офісної помічниці; або в індустрії гостинності в туристичних зонах. Ці робочі місця найчастіше є низькооплачуваними, передбачають неповний робочий день і не пропонують перспектив кар'єрного зростання.

Втім, вони відповідають архетипній моделі сім'ї з полуторним доходом, яку можна побачити в багатьох європейських селах і малих містах, де чоловік є основним годувальником, а жінка працює неповний робочий день і доглядає дітей – багато молодих жінок сьогодні не дотримуються такої моделі сім'ї. Дитячі заклади в сільській місцевості часто пропонують догляд лише протягом неповного робочого дня, а відсутність громадського транспорту ускладнює доступ до місця роботи, розташованого за кілька кілометрів. Тому молоді жінки, які прагнуть більшої гендерної рівності у своєму особистому житті та/або бажають розвивати свою професійну кар'єру, ще рідше повертаються до свого села, ніж молоді чоловіки.

Сільські райони пропонують більш вигідні умови інтеграції чоловікам, ніж жінкам

Такий розвиток ситуації не залишився непоміченим серед дослідників у сфері міграції. В останні п'ять років зростає кількість досліджень з питань інтеграції мігрантів у сільській місцевості, в яких висвітлюються як конкретні проблеми, так і переваги переселення в сільську місцевість з точки зору інтеграції. З плюсів у цих дослідженнях зазначається, що в деяких, але не в усіх, селах і малих містах покращення житлових умов і легка мобілізація ОГС і окремих осіб, у поєднанні з підтримкою з боку муніципальної адміністрації, можуть сприяти інтеграції. Інтенсивні особисті контакти та пряме спілкування з відповідальними особами можуть полегшити доступ до інформації, сприяти швидкому прийняттю рішень та усуненню непорозумінь завдяки безпосередній взаємодії. Волонтери, які надають підтримку новоприбулим біженцям, часто набагато ефективніші за державні органи, і до них простіше звернутися. Але короткі відстані у соціальному світі, як правило, не можуть компенсувати великі відстані до місця роботи та відсутність дитячих установ, що витісняє жінок-мігрантів з ринку праці. Негативне

сприйняття мігрантів і расистські упередження також можуть мати більш [безпосередній вплив](#), ніж у великих містах.

Тому, незважаючи на всі переваги, в різних проведених останнім часом дослідженнях міститься одне спільне застереження: Сільські райони пропонують значно кращі умови інтеграції для чоловіків, ніж для жінок, і є особливо складним середовищем для самотніх матерів. Таким чином, успішна інтеграція жінок-біженок на ринку праці сільських районів вимагає конкретних заходів структурної та індивідуальної підтримки.

Більше можливостей у містах

Як уже зазначалося, ситуація трохи відрізняється у містах середнього розміру, які можуть запропонувати можливості працевлаштування, привабливіші умови для догляду за дітьми, а також інфраструктуру для вивчення мови та інтеграційної підтримки. Як свідчить [недавнє дослідження](#) інтеграції в європейських регіонах, умови інтеграції, заходи інтеграційної підтримки та інтеграційна політика багато в чому відрізняються за європейськими регіонами – від повноцінної структури підтримки до повного ігнорування інтеграційних потреб мігрантів.

Крім того, у цьому дослідженні наголошується, що інтеграційна підтримка зазвичай краще розвинена у великих містах, ніж у невеликих населених пунктах.

Як інтегрувати жінок-біженок на сільському ринку праці?

Окрім обмеженої кількості робочих місць з повною зайнятістю для жінок у селах та малих містах, слід розуміти, що сектори з високою часткою участі жінок (напр., медицина та роздрібна торгівля) зазвичай розташовано у великих містах, як і центральні адміністративні офіси. В умовах високої конкуренції за високооплачувану роботу та існування соціальних мереж, які відіграють вирішальну роль у пошуку роботи, жінкам-біженкам, які не беруть участь у цих мережах, буде потрібна особлива підтримка.

Щоб зрівняти умови, цим жінкам потрібно не тільки вільно володіти офіційною мовою приймаючої країни, але й заручитися кураторськими консультаціями для підвищення видимості своєї кандидатури на вакансію. Інтеграційні проекти в сільських районах наголошують на важливості активного звернення до компаній у малих містах та сільській місцевості з проханням про стажування та тимчасове працевлаштування, щоб долучити жінок-біженок до резерву потенційних співробітників. Це необхідно робити, оскільки роботодавці в невеликих компаніях віддають перевагу насамперед тим співробітникам, які володіють місцевою мовою і є частиною їхніх особистих мереж, і тому їх доводиться переконувати у доцільності залучення жінок-біженок.

Через низьку кількість робочих місць для жінок більшість українських мігранток, які оселилися в селі або малому місті, будуть вимушені шукати роботу в межах маятникової досяжності від цієї локації. Але для реалізації такого сценарію необхідно вирішити дві основні проблеми: догляд за дітьми та мобільність.

Гендерні проблеми жінок-біженок у сільській місцевості

Нижче докладніше описано деякі з ключових гендерних проблем, розглянутих вище в цілому, з якими стикаються жінки-біженки.

Недостатній доступ до послуг з догляду за дитиною

Як зазначалося, наявність доступних за ціною послуг з догляду за дітьми має ключове значення для інтеграції жінок-біженок на ринку праці. Особливо це стосується сільської місцевості та малих міст, де середня кількість дитячих садків невелика. Також відчувається відверта нестача дитячих установ, які працюють у режимі повного дня. Часто дитячі садки вимагають записуватися в чергу за кілька місяців або навіть за рік, а догляд у режимі повного дня доступний лише працевлаштованим (на повний робочий день) батькам. Таким чином, жінки часто не можуть вчасно відреагувати на пропозицію працевлаштування через неможливість отримати місце в дитячому садку. У системах, де школи та дитячі садки зачиняються опівдні, можливості працевлаштування жінок-біженок значно скорочуються, оскільки більшість робочих місць несумісні з таким графіком. Через це жінки-біженки, особливо в сільській місцевості, змушені влаштовуватися на неповний робочий день або на роботу, яка не відповідає їхньому рівню кваліфікації.

Порівняно з основною масою жіночого населення жінки-біженки, як правило, мають більш обмежені соціальні мережі. Багато хто не має своїх партнерів, бабусь/дідусів, батьків або інших членів сім'ї чи друзів, які б мешкали по сусідству (і потенційно могли допомогти доглянути дитину). Тому жінкам-біженкам зазвичай доводиться значною мірою покладатися на інституційну підтримку для догляду за дітьми. Інакше їхній вихід на ринок праці часто суттєво відкладається або відбувається на рівні, що не відповідає їхній кваліфікації.

Це особливо актуально у випадку України. Через те, що чоловікам заборонено виїжджати з країни, це джерело підтримки було заблоковано для багатьох українських жінок-біженок, які тепер проживають за межами батьківщини без свого партнера.

Низька мобільність

Якщо чоловіки можуть знайти роботу в сільській місцевості, то ролі, які шукають жінки, часто пов'язані з торгівлею, охороною здоров'я або адмініструванням і переважно

пропонуються в містах і великих населених пунктах далеко від сільської місцевості. Через відсутність громадського транспорту, щоб вчасно дістатися місця роботи, професійного навчання, стажування або догляду за дітьми, часто потрібен автомобіль. Однак не всі біженці можуть дозволити собі придбати і утримувати автомобіль або отримати посвідчення водія.

Підходи до подолання цих бар'єрів варіюються залежно від місцевих обставин: одні інтеграційні проекти організують трансфер для своїх клієнтів, інші переконують дитячі садки відкриватися раніше. У будь-якому випадку для вирішення цих структурних викликів потрібно, щоб організації громадянського суспільства активно долучались до підтримки біженців і надавалося достатнє фінансування інтеграційних проектів.

Напрямки подальших дій

Підводячи підсумки: Шанси на інтеграцію на ринку праці у жінок-біженок у сільській місцевості значно нижчі, ніж у чоловіків, оскільки місцеві ринки праці зазвичай орієнтуються на чоловічу зайнятість, а відсутність широкої соціальної мережі, належного догляду за дітьми та громадського транспорту перешкоджає жінкам у влаштуванні на роботу.

Враховуючи обмеженість ресурсів, що виділяються на інтеграційну діяльність, можливо, доцільніше інвестувати в інтеграцію у великих містах і довкола них, як [нещодавно заявила](#) генеральний директор Віденської служби ринку праці Петра Драксль: "Цих біженців у жодному разі не можна переводити у віддалені та малонаселені райони, де вони не захочуть залишатися. Нам потрібні хороші інтеграційні заходи у мегаполісах і довкола них".

Бернхард Перхініг є старшим науковим співробітником Управління політики, досліджень та стратегії ICMPD. Він має більш ніж 30-річний досвід наукової діяльності та консультування в галузі міграції, інтеграції та досліджень у галузі громадянства.

Джимі Перумадан є науковим співробітником Управління політики, досліджень та стратегії ICMPD. Вона є експертом у сфері політики притулку в ЄС, інтеграції на ринку праці, торгівлі людьми та нових технологій.

Нещодавно автори завершили дослідження щодо інтеграції жінок-біженок на ринках праці в Австрії, Німеччині та Норвегії ([FARIM](#)).